

O IZAZOVIMA I REBUSIMA SLOVENSKOGA ROMANA
(Ivana Latković. *Rebusi prošlosti, izazovi sadašnjosti: rasprave o*
***svremenome slovenskom romanu*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna**
naklada, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta u
Zagrebu, 2017.)

U proteklih je dvadesetak godina na hrvatski jezik, nakon već dobro poznate pauze od početka devedesetih pa negdje do njihova kraja, prevedeno i objavljeno nekoliko desetaka slovenskih romana. Slovenski je roman tu, odmah preko granice, a opet, prilično je daleko pojam o tome što zapravo slovenski roman (hrvatskim i ostalim južnoslavenskim čitateljima) jest, kada i odakle je krenuo i kamo ide (da parafraziram Krležu). Pojam je o tome daleko svima koji od slovenskog romana na neki način ne „žive”. Prije nekoliko godina, visoko me obrazovana osoba upitala ima li zapravo slovenske književnosti i što to jest. I naravno da ta osoba neće čitati knjigu „rasprava o svremenome slovenskom romanu” Ivane Latković, niti se to od nje očekuje, no ipak, malena je hrvatska književnoznanstvena (pa zapravo i humanističkoznanstvena) zajednica u ovoj dugoočekivanoj studiji dobila jedan originalni pogled na ono što je toliko blisko hrvatskoj književnosti (katkada i stvarnosti), da se ponekad čini da govori o njoj ili barem uspostavlja dijalog s njom, preko granica (ma kakve i gdje one zapravo bile). Početi prikaz jedne znanstvene knjige ovako slobodno usuđujem se jer je riječ o knjizi koju je hrvatska slavistika (a i njoj bi se dalo postaviti pitanje gdje je i kamo će to ona) dugo čekala. Naravno, vrijednih je studija o slovenskoj književnosti bilo i iz pera i glava hrvatskih autora, no ne baš zavidnoga broja u posljednjih nekoliko desetljeća. Prije svega, ovdje je riječ o studiji koja nije pregled slovenske književnosti (iako je njezina preglednost i sustavnost i takvom može učiniti), studija je ovo koja, ukazujući na mehanizme fikcionalnog predstavljanja prošlosti, nastoji p(r)okazati kako književni tekstovi sudjeluju u stvaranju tih mehanizama, ali i kako ih isti ti tekstovi razotkrivaju, nama kao čitateljima otvarajući svijest o strukturama i teksturama što nas okružuju i ispunjuju naše tobože „čvrste” identitetske strukture.

Monografija je, kako stoji u njezinu *Uvodu*, proizašla iz autoričina doktorskog rada izrađenog i obranjenog pod mentorstvom prof. dr. Zvonka Kovača. Knjiga obuhvaća četiri cjeline, tj. prvo uvodno književno-povijesno poglavlje naslovljeno *Slovenski roman i teme prošlosti sedamdesetih godina 20. stoljeća*, drugo uvodno teorijsko poglavlje *Teorijski okviri*, središnju cjelinu u kojoj se nude analize izabranih romana, četvrto poglavlje *Kontekstualni okviri svremenoga slovenskog romana*

povijesne tematike i njegove poredbene paralele te zaključak. Temeljni su teorijski i metodološki okviri autoričinih promišljanja i analiza izneseni u drugom poglavlju, a riječ je o postavkama novog historizma i diskurzivne analize koje I. Latković vješto nadograđuje i proširuje interkulturalnim interpretacijama, spoznajama teorija kulturnog pamćenja, identiteta i traume, koje se, osobito u analizama književnih tekstova, pokazuju plodonosnima i opravdanima, a da pri tome ne prevladavaju nad uvijek otvorenim čitanjem književnih tekstova. Tako će se u analizama romana kroz originalna čitanja uplitati i promišljanja i koncepti nekih teoretičara koji su u tom okviru nezaobilazni (F. Nietzschea, M. Foucaulta, J. Rancierea, P. Riccera ili D. LaCapre) u svjetskim okvirima, kao i onih u hrvatskim i slovenskim, odnosno južnoslavenskim okvirima (V. Biti, K. Nemeč, Z. Kovač, J. Lukšić, T. Jukić, V. Žmegač, T. Kermauner, M. Juvan, M. Hladnik i dr).

Postavljajući u prvomu poglavlju granice vlastita analitičkoga korpusa, autorica kreće od književno-povijesne kontekstualizacije slovenskoga romana s naglaskom na sedamdesete godine prošloga stoljeća, no to čini upućujući čitatelja i u širi okvir. Taj je okvir prije svega književno-povijesni iz kojega se nazire razvojni put slovenske poslijeratne proze od poetike socrealizma prema raskidu s njom (pri čemu su važnu ulogu odigrali časopisi *Mladinska revija*, *Beseda*, *Revija 57* i *Perspektiva*) te oblikovanju moderne slovenske proze. Kad je o potonjoj riječ, sedamdesete se godine ovdje nameću kao ključno razdoblje jer se u tom periodu može prepoznati „sazrijevanje modernističke poetike i pojava njezinih reprezentativnih tekstova” (Latković, 2017: 14) autorâ poput V. Kavčiča, L. Kovačiča, D. Jančara, J. Snoja, V. Zupana, M. Rožanca i drugih. U tom se kontekstu svojom važnošću i popularnošću nameće povijesni roman u kojemu se „propituje prijemčivost novih idejnih i strukturnih rješenja, posebice postmoderne književnosti” (ibidem: 25). Osim književno-povijesnog okvira, autorica dotiče (i ističe) onaj društveno-politički koji je važan čimbenik kada je riječ o (jugo/južno)slavenskim književnostima toga razdoblja, a napose burnih („olovnih”) sedamdesetih, tijekom kojih se javlja niz romana u kojima se propituju neke problematične i tabu teme slovenskog i jugoslavenskog društva (a takve su, znamo, gotovo u pravilu one povijesne). S obzirom na značajan položaj povijesnoga romana, sljedeći je dio uvodnoga poglavlja posvećen ovom žanru, odnosno njegovu razvojnem putu, na čelu s romanom *Deseti brat* J. Jurčiča (1866). A taj se put odvija pod početnim utjecajem modela povijesnog romana W. Scotta i romantičkog pristupa povijesti, s naglašenom moralističkom, kao i odgojnom dimenzijom, pri čemu se iz pri/povijesti što vjernije povijesnim izvorima, želi narod („bez države”, a u specifičnim društveno-povijesnim

prilikama) poučiti i osvijestiti te mu se nastoji ukazati mogući napredak na putu iz prošlosti u budućnost. Jasno je pri tome da se u toj prvoj etapi razvoja povijesni roman u slovenskoj književnosti (kao i u drugim južnoslavenskim književnostima kraja 19. stoljeća) usko nado/vezuje na razvoj koncepta nacije (slovenske ili jugoslavenske), kao i na razvoj nacionalne historiografije te se prvih godina 20. stoljeća nacionalna ideja nameće kao temeljna, a zamjećuje se i utjecaj H. Sienkiewicza na neke romanopisce. U drugoj etapi, djelomice odmičući od Scottova modela, reprezentativnim tekstom autorica ističe *Visočka kronika* (1919.) I. Tavčara, dok dvadesetih godina prošloga stoljeća u slovenskom povijesnom romanu dolazi do značajnijeg pomaka koji autorica pobliže označuje „pounutarnjenjem povijesne tenzije i subjektivizacijom iskaza o njoj” (ibidem: 33) u tom kontekstu ističući i romane I. Pregelja. Iz okvira ovdje osobito iskače međuratni roman *Alamut* (1938.) V. Bartola, tada posve po strani od dominantnih žanrovskih odrednica, koji autorica izdvaja i kao potencijalnog preteču postmodernoga povijesnog romana. Tijekom druge polovice stoljeća u razvoju povijesnoga romana (u širem smislu) zamjećuje se odmak od *velikih pripovijesti* odnosno njihovo kritičko poimanje. Upravo je stoga u određenim trenucima (često obilježenima političkim i društvenim kontekstom) baš iz nekih smjelijih romana progovarao glas koji autorica ilustrira riječima iz *Menueta za gitaru* V. Zupana: „Ne pokušavaj saznati pravo lice povijesti! Ne upuštaj se u dijalektiku!”, što će na neki način odzvanjati na sljedećim stranicama knjige, osobito onima na kojima će autorica prodirati u rebuse i odgovarati na izazove izabranih romana.

A takav je središnji dio knjige, dakle onaj analitički, u kojemu autorica nudi vlastita čitanja ukupno dvanaest romana, i to počev od dvaju povijesnih romana iz dvadesetih godina 20. stoljeća, *Pastor Jernej* I. Pregelja i *Visočka kronika* I. Tavčara, da bi nastavila s reprezentativnim slovenskim poslijeratnim, tj. suvremenim romanima *Menuet za gitaru* V. Zupana, *Galijot* D. Jančara, *Stvarnost* L. Kovačiča, *Obzorje leptira* A. Hienga, *Nekropola* B. Pahora, *Put u Trento* K. Koviča, Galilejev luster D. Merca, Kraljeva kći I. Škamperlea, *Stješnjenje* F. Lipuša i *Istjerivač vragova* T. Perčiča.

Iako se rasprave većma odnose na suvremeni slovenski roman, autorica analitički dio započinje analizama dvaju romana – *Pastora Jerneja* i *Visočke kronike*. Oba su romana objavljena dvadesetih godina 20. stoljeća te tako ne ulaze u korpus suvremene književnosti, no njihovim analizama pruža se uvid u specifično stanje slovenskoga društva toga vremena te ideološku podijeljenost i krizu *katoličanstva* i *slobodoumlja*, što se pokazuje bitnim za razumijevanje analiza koje slijede. Osim toga, na ovim oglednim primjerima „reprezentacijskih režima prošlosti” (ibidem: 125) autorica

pokazuje i dokazuje koliko je povijesni roman kao žanr *uronjen* „u ostale diskurzivne prakse svoga vremena” (ibidem: 125) te upleten i kao *izvjestitelj* i kao *sudionik* vlastita društveno-političkog konteksta, osobito ima li se na umu njegova *naciotvorbena funkcija*. Ovakav početak nije ekskurz, nego je pažljivo pripremljen teren za daljnje analize jer glasovi tradicionalnih, kanonskih tekstova odjekuju i u suvremenima, a u spomenuta dva romana autorica prepoznaje preteče/začetke onoga što će kasnije razraditi suvremeni romani – nepovjerenje u mogućnost dohvaćanja prošlog.

U analiziranim suvremenim romanima autorica detektira raznolikost modusa kojima se ukazuje na „procijepe između fikcije i faksije” (ibidem: 277) kao i ostalih binarizama poput istine i laži, umjetnosti i stvarnosti, privatnog i javnog, itd. Pri tome se, kako ističe, propituju velike pri/povijesti, sve se jasnije izražava kritički stav prema kolektivnom pamćenju, osobito kad je povezano s važnim nacionalnim i kulturnim ideologemima. A sve to se čini upravo u tekovima na tragu povlaštenog žanra povijesnog romana, kao i njemu srodnih poput autobiografskog ili ratnog, jer nužno dotiču teme važne za kolektiv pa i pojedinca koji mu pripada. Tako u Zupanovu *Menuetu za gitaru* autorica prepoznaje snažan zaokret od monološkog prikazivanja događaja iz Drugog svjetskog rata, kao i težnju da se dijaloški pristupi razumijevanju povijesnog. U Jančarovu *Galijotu* ta se dijalogičnost u odnosu prema prošlosti upotpunjuje onim Drugim, koji ulazi u binarne opreke *svoje-tuđe, domaće-strano*, te se kroz lik stranca propituje nacionalno kao i uvriježene, monolitne strukture. Kovačićevim romanom *Stvarnost*, ističe autorica, kroz formu ego-dokumenta problematizira se jaz između proživljene prošle stvarnosti i sjećanja te se izravno otvara problematizacija umjetničkog prikazivanja vlastite prošlosti (vlastita života) predodžbe o kojoj se vječno mijenjaju te tako ta vlastita prošlost, a zapravo fikcija, svakom prikazivanju izmiče. Problem drugosti u pokušaju dohvaćanja i promišljanja prošlosti ponovno se dotiče u analizi Hiengova *Obzorja leptira* u čijoj analizi autorica prepoznaje odstupanje od žanrovskih obrazaca utoliko što se naglašenom metaforizacijom ističe simbolički potencijal čina reprezentacije i narativizacije prošlosti. Ta, u Hienga slavna, prošlost ipak natrunjena zazornom drugošću, subjektu uvijek iznova izmiče te se odupire definiciji i ovladavanju što autoricu vodi ka zaključku analize kako upravo u takvu potencijalu pripovijesti o prošlosti da neposlušno otkriva drugačija i nova značenja leži mogućnost (i „naša odgovornost”) čitanja i tumačenja ovoga romana. U sljedećoj, analizi Pahorova romana *Nekropola*, izdvaja se pitanje krize reprezentacije prošlosti obilježene traumatičnim logoraškim iskustvom pri čemu se pripovjedno Ja nalazi između proživljenog prošlog i onog

sadašnjeg okvira u kojem se ono nalazi, a u kojem prošlost zna biti tek krajolik turističkog interesa pa problem nije toliko u istinitom ili lažnom statusu iskaza, nego u samom načinu i pojmovnom aparatu kojim će se traumatična iskustva iskazati. Na tragu postmodernističkih „osvrta” prema prošlosti u kojem je pogledu unazad već upisana svijest o odnosu „velikih” i „malih” pri/povijesti, biografski roman *Put u Trento* priziva kod autorice analitičko čitanje razlike između života i pisanja, pri čemu se pokazuje kako i analiza književnog teksta može biti onaj *trenutak* kroz koji se prikazuje *vijek*. Zajedničko pak se čitanje Mercova *Galilejevog lustra* i Škamperleove *Kraljeve kćeri* usredotočuje na mehanizme kojima se kroz vremenske paralelizme u predstavljanju prošlosti ukazuje na problematičnost ideje o vječnom vraćanju i njezino urušavanje. I u posljednjim dvjema analizama suvremenijih romana ključno je polazište postmodernistička misao i pomak u poimanju i promišljanju povijesti, pri čemu se u analizi Lipuševe *Stješnjenja* ističe i problematika *izmještenog slovenstva* i tzv. *zamejske književnosti* pa je (*re*)*ispisivanje povijesti s margine* višestruko, dok se u analizi Perčičeva *Istjerivača vragova* promišljaju koncepti stvaranja *apokrifne/alternativne povijesti* koji se poigravaju granicom istine i laži. Osvrt na ovdje tek šturo natuknute analize autorice želi ukazati na sveobuhvatnost i raznolikost komunikacije koja se u knjizi uspostavlja na relaciji teksta i čitatelja (po vokaciji), a ta se komunikacija ujedno i izvrće i problematizira ne samo usko, književnoznanstvene paradigme, nego i one spoznaje koje književni tekst svakom otvorenom čitatelju ucjepljuje u svijest.

Vješto prožimajući književno-povijesne faktografske podatke teorijski potkrijepljenim tezama, i u uvodnim se poglavljima, pa i u analizama, nazire put autoričina analitičkog rezoniranja, osobito onog koje i ima na umu širi i poredbeni kontekst slovenske književnosti. U četvrtom poglavlju komparativno sagledavanje problematike dolazi najviše do izražaja jer autorica slovenski suvremeni roman povijesne tematike sagledava u južnoslavenskom kontekstu, osobito u odnosu prema hrvatskom (dotičući se nekih autora ključnih za ono što se u hrvatskoj literaturi često naziva novopovijesnim romanom, I. Aralice, F. Šehovića, N. Fabrija) te djelomice srpskom romanu (B. Pekić, D. Ćosić). Tako autorica, ne samo u ovom poglavlju, ukazuje na važnost kontekstualizacije jedne južnoslavenske književnosti u širi južnoslavenski kontekst, ali i ne samo (južno)slavenski, iako se taj nameće kao dominantan. U tom otvaranju čitanja slovenske i hrvatske književnosti autorica uočava podudarne obrasce „potrage za nekim novim tumačenjima i razumijevanjima identiteta” te zaključuje „kako se poslije zajedničkih 'velikih' priča Povijesti naziru obrasci zajedničkih zamišljanja budućnosti” (ibidem: 276).

I, na koncu, prva knjiga hrvatske komparatistice, (južno)slavistice i slovenistice, Ivane Latković, pod naslovom *Rebusi prošlosti, izazovi sadašnjosti: rasprave o suvremenome slovenskom romanu* objavljena je u L – biblioteci te bi valjalo reći koju i o njoj. Riječ je, naime, kao što je to mnogim hrvatskim, ali i (južno)slavenskim čitateljima (osobito onima „iz struke“) poznato, o biblioteci koja ima zasluženi kulturni status i mjesto u povijesti hrvatske znanosti o književnosti te se može s pravom smatrati jednom od najuglednijih hrvatskih biblioteka iz toga područja (a pokatkad i šire). Ljubičasta knjiga I. Latković s prepoznatljivim zaštitnim „L“ na naslovnici druga je po redu u tek nedavno pokrenutoj (obnovljenoj) trećoj seriji ove biblioteke pod uredničkim perom Danijele Lugarić Vukas. Nije na odmet prisjetiti se da je prva serija započela 1970. godine poznatom i važnom knjigom S. Lasića, *Sukob na književnoj ljevici*, a nastavila se do kraja osamdesetih nizom još uvijek nezaobilaznih naslova domaćih autora (S. Petrović, M. Solar, V. Žmegač, Z. Kravar, A. Flaker i dr), ali i stranih (J. Wierzbicki, T. Eagleton). Druga je serija ubrzo pokrenuta 1991. te je do 2007. objavljen drugi niz važnih i još uvijek aktualnih naslova hrvatskih autor(ic)a (N. Ivić, M. Čale, T. Jukić, J. Užarević, D. Oraić Tolić i dr), da bi se treća serija obnovila tek desetak godina kasnije objavom prvih knjiga autorica A. Vidić i I. Latković. Jasno je da se studija (ili čak zbir studija) Ivane Latković sa svojih tristotinjak stranica sasvim prirodno uklapa u Biblioteku L, osobito u onaj važan korpus kojim su obuhvaćeni naslovi iz područja slavistike. Osim toga, kao što je vidljivo već iz samog (pod)naslova, ona u taj niz ulazi kao prva slovenistička, no što je još i važnije, prva južnoslavistička studija (izuzmu li se objavljene kroatističke studije i one u kojima se problematika južnoslavenskih književnosti tek dotiče). Ispada tako da dio izdavačke pri/povijesti ove knjige i njezin L-okvir svakako postavljaju i svojevrсна očekivanja, a to pred knjigu i njezinu autoricu postavlja i njezino prvenstvo u detaljnom i opsežnom čitanju i tumačenju slovenske književnosti iz prekogranične, blisko-daleke perspektive. Ta su se očekivanja, vjerujem, ispunila, a brojna će se druga tek ispuniti.

Ivica Baković